

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор
ЧНУ ім. П. Могили
Котляр Ю. В.

« » 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Розробник

Завідувач кафедри історії

Завідувач кафедри екології

Гарант освітньої програми

В.о. директора навчально-наукового
медичного інституту

Начальник НМВ

Шевченко Н. В.

Міронова І. С.

Григор'єва Л. І.

Патрушева Л. І.

Яремчук О. М.

Шкірчак С. І.

Миколаїв – 2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Історія та культура України	
Галузь знань	10 Природничі науки	
Спеціальність	101 Екологія	
Освітня програма	Екологія	
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	1	
Навчальний рік	2022-2023 н.р.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	1	-
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	Денна форма	Заочна форма
	3 кредити / 90 годин	-
Структура курсу: – лекції – семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) – годин самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	Всього – 90 годин	-
	18 годин 18 годин 54 години	-
Відсоток аудиторного навантаження	40 %	-
Мова викладання	українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	-	
Форма підсумкового контролю	залік	

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

2.1. Місце навчальної дисципліни в освітньо-професійній програмі

Програма дисципліни «Історія та культура України» відповідає вимогам освітньо-професійної програми щодо системи знань, вмінь та рівня їхньої сформованості, що має забезпечити набуття здобувачем вищої освіти особистісно-професійних якостей.

Контроль за роботою здобувачів вищої освіти здійснюється шляхом складання екзамену. Оцінювання самостійної роботи здобувачів вищої освіти проводиться відповідно до шкали оцінювання.

Метою викладання навчальної дисципліни є розкрити процеси суспільного та культурного розвитку, завдяки яким формувалась національна культура і національна свідомість, все те, що притаманно українському народові. Спрямувати творчу особистісну орієнтацію здобувачів вищої освіти до цінностей сучасного світу, забезпечувати диференційований підхід до різноманітних мистецьких надбань, їх аналізу.

Основними **завданнями** вивчення навчальної дисципліни «Історія та культура України» є:

- вироблення вмінь аналізувати й оцінювати явища суспільно-політичного та культурного розвитку українського суспільства в контексті світової історії;
- визначення основних теоретичних засад для розуміння процесів історії культури України, її ролі в історії культури людства;
- поглиблення знань з історії та культури України, народознавства;

- вироблення вмінь зіставляти історичні, культурні процеси з епохами, суспільно - політичними та культурними процесами у світовій історії;
- формування самостійного мислення та навичок аналізу закономірностей культурних процесів;
- формування свідомості громадянина й патріота України;
- формування понятійного апарату предмета «Історія та культура України» та вміння ним користуватись.

Розроблена програма відповідає освітньо-професійній програмі « » та орієнтована на **формування компетентностей:**

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 06. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

Спеціальні (фахові) компетентності (ФК)

ФК 12. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ФК 13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

2.2. Очікувані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, здобувачі вищої освіти у результаті вивчення навчальної дисципліни повинні:

знати

- що вивчає навчальна дисципліна «Історія та культура України», предмет цієї науки,
- періодизації минулого у світовій історії та історії України, етапи розвитку української та світової культури;
- розуміти причинно-наслідкові зв'язки в історії;
- закономірності становлення державності на українських землях, їх причини та наслідки;
- дати і зміст найважливіших подій і процесів минулого, пов'язаних в першу чергу з соціально-політичними та культурними, духовними процесами в Україні,
- зміст основних літературних, образотворчих, архітектурних напрямків, традиції освіти;
- основні культурологічні поняття;
- особливості культурних епох і стилів;
- специфіку культурного аналізу процесів і явищ, місце вітчизняної культури у загальній соціокультурній динаміці.

вміти

- аналізувати історичний матеріал, встановлювати на основі аналізу причинно-наслідкові зв'язки в історії;
- виділяти теоретичні, прикладні, ціннісні аспекти історії культури, застосовувати свої знання для обґрунтування практичних рішень в повсякденному житті та професійній сфері;
- аналізувати окремі епохи і стилі, а також процеси і явища вітчизняної культури в загальній соціокультурній динаміці;
- працювати з науковою монографічною літературою та підручниками з історії та культури України; з художніми, соціально-науковими і гуманітарними текстами;
- формувати і обґрунтовувати особисту позицію по відношенню до проблем культури як світової, так і української;

- складати конспекти відповідей питань самостійного опрацювання;
- самостійно поповнювати свої знання з історії та культури України;
- застосовувати набуті знання в своїй подальшій учбовій діяльності при вивченні інших навчальних дисциплін.

Відповідно до освітньо-професійної програми очікувані **результати навчання** включають:

ПРН 17. Усвідомлювати відповідальність за ефективність та наслідки реалізації комплексних природоохоронних заходів.

ПРН 18. Поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень.

ПРН 19. Підвищувати професійний рівень через продовження освіти та самоосвіти.

ПРН 24. Розуміти і реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

3. Програма навчальної дисципліни

3.1. Денна форма навчання

	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, пів групові)	Самостійна робота
1	Тема 1. Предмет і завдання курсу.	2	2	6
2	Тема 2. Київська Русь. Галицько-Волинська держава.	2	2	6
3	Тема 3. Українські землі у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитої (XIV – середина XVI ст.).	2	2	6
4	Тема 4. Культура України епохи середньовіччя та ранньомодерного часу (IX – XVI ст.).	2	2	6
5	Тема 5. Українська національна революція 1648–1676 рр. Гетьманщина у XVIII ст.	2	2	6
6	Тема 6. Культура України Нового часу (кінець XVII – XIX ст.).	2	2	6
7	Тема 7. Українська національна революція 1917–1921 рр.	2	2	6

8	Тема 8. Українська РСР в умовах здійснення політики індустріалізації та колективізації. Голодомор 1932–1933 рр.	2	2	6
9	Тема 9. Проголошення незалежності України. Державне будівництво та міжнародна діяльність. Курс на євроінтеграцію. Культура в часи незалежної України	2	2	6
	Всього за курсом	18	18	54

4. Зміст навчальної дисципліни

Денна форма

4.1. План лекцій

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Предмет і завдання курсу 1. Місце курсу «Історія та культура України» у системі гуманітарних наук. 2. Об'єкт і предмет історії, її функції. 3. Структура історичних знань. 4. Поняття «культура». Етимологія та зміст терміну.
2	Тема 2. Київська Русь і Галицько-Волинська держава 1. Поява на історичній арені та етапи формування Київської Русі. 2. Київська Русь – поліетнічна держава. 3. Роздробленість Київської Русі. Галицько-Волинське королівство. 4. Культура Київської Русі. 5. Київська Русь і проблема етногенезу українців.
3	Тема 3. Політичне розмежування земель Південно-Західної Русі наприкінці XIII – XVI ст. Українські землі у складі Великого князівства Литовського і Речі Посполитої 1. Процес і сутність входження до складу Великого князівства Литовського. 2. Литовсько-польські унії кінця XIV – XVI ст. 3. Демографічні та етнокультурні процеси. 4. Стратифікація суспільства. 5. Люблінська унія 1569 р. та перехід українських земель до складу Польщі. 6. Соціально-економічний і політичний розвиток українських земель у складі Речі Посполитої.
4	Тема 4. Українська культура в епоху Відродження (XIV – перша половина XVII) ст. 1. Гуманістичний характер ренесансної європейської культури. Культура епохи Відродження в Україні. 2. Архітектура й образотворче мистецтво України XIV – першої половини XVII ст. 3. Ренесанс у мистецтві України.
5	Тема 5. Національно-визвольна війна та утворення козацької держави (1648–1676 рр.) 1. Причини, хід, рушійні сили і характер Національно-Визвольної війни 1648–

	<p>1676 рр.</p> <p>2. Проблеми державотворення українського народу.</p> <p>3. Національно-визвольна війна й козацька держава в контексті загальноєвропейського простору.</p>
6	<p>Тема 6. Українська культура Нового часу (кінець XVII – XIX ст.)</p> <p>1. Історичні умови розвитку та особливості культури Нового часу. Ідейно-естетичні засади європейського бароко. Козацьке «бароко».</p> <p>2. Українське національно-культурне відродження кінця XVIII – початку XIX ст.</p> <p>3. Розвиток української літератури.</p> <p>4. Архітектура та образотворче мистецтво України у другій половини XIX ст.</p>
7	<p>Тема 7. Українська національна революція 1917–1920 рр.: здобутки і втрати</p> <p>1. Виникнення уряду Центральної Ради та політичні сили у 1917 р.</p> <p>2. Українське державотворення та квазідержави 1918–1920 рр.</p> <p>3. Російська окупація частини України.</p> <p>4. Культура і духовне життя в Україні у 1917 – 1920-х рр.</p>
8	<p>Тема 8. Україна в міжвоєнну добу світової історії (1918–1938 рр.)</p> <p>1. Соціально-економічні перетворення радянсько-більшовицького керівництва. Геноцид українців.</p> <p>2. Національна політика та український культурний ренесанс.</p> <p>3. Сталінський тоталітарний режим. Політичні репресії в Україні.</p>
9	<p>Тема 9. Україна на шляху до суверенітету та державної незалежності. Проголошення та розбудова української незалежної держави.</p> <p>1. Курс на «перебудову» в СРСР. Згуртування демократичних сил в умовах перебудови навколо ідеї відновлення незалежності України.</p> <p>2. Проголошення державного суверенітету та незалежності України. Утворення Співдружності незалежних держав.</p> <p>3. Реорганізація та створення органів державної влади. Підготовка і прийняття Конституції України 28 червня 1996 року.</p> <p>4. Міжнародне визнання незалежності України. Зовнішня і внутрішня політика України у 1991–2013 рр.</p> <p>5. Курс на євроінтеграцію: здобутки і виклики для сучасної України.</p> <p>6. Розвиток культури на початку XXI ст.</p>

4.2. План семінарських занять

№	Тема заняття / план
1	<p>Тема 1. Київська Русь і Галицько-Волинська держава.</p> <p>1. Утворення Київської Русі та основні етапи її розвитку. Концепції походження.</p> <p>2. Політичний устрій Київської держави.</p> <p>3. Причини та наслідки занепаду Київської Русі.</p> <p>4. Галицько-Волинська держава. Перше Українське королівство.</p> <p>5. Києво-руська спадщина в історії України.</p> <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <p>1. Етимологія назви Русь.</p> <p>2. Слов'янська Північ чи Південь як творці Руської держави у IX ст. Чому місто Київ став «матір'ю городів Руських»?</p> <p>3. Київська Русь в світовій та європейській історії.</p>

2	<p>Тема 2. Політичне розмежування земель Південно-Західної Русі у XIII – XVI ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Утворення Великого князівства Литовського як західного політичного центру консолідації Русі. 2. Входження українських земель (Східної Волині, Поділля, Київщини, Чернігово-Сіверщини) до складу ВКЛ. 3. Політичний розвиток українських земель у складі Великого князівства Литовського (друга половина XIV – перша половина XVI ст.) <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чому Велике князівство Литовське називають Литовсько-Руською державою? 2. Чи правильний зробили геополітичний вибір наші предки, приєднавшись до ВКЛ? 3. Яка причина політичної лояльності українського населення та його еліти до ВКЛ у XV–XVI ст.? 4. Чому ВКЛ вдалося сформувати особливе прикордонне військо на українських теренах в часи великого князя литовського Вітовта?
3	<p>Тема 3. Українські землі у складі Речі Посполитої (1569–1648 рр.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Люблінська унія 1569 року та перехід українських земель до складу Польщі. 2. Здобутки і втрати Люблінської унії. 3. Україна у складі Речі Посполитої: соціальний і політичний розвиток. 4. Причини козацько-польського конфлікту. <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чому еліта ВКЛ обрала своїм політичним союзником у 1569 році Королівство Польське, а не Московську державу? 2. Чому політична еліта Речі Посполитої, на відміну від ВКЛ, не змогла вирішити козацьку проблему? 3. Чи згодні ви з твердженням, що українські землі у складі Речі Посполитої були частиною європейського соціально-економічного і політичного простору? 4. Чи згодні ви з оцінкою вітчизняного історика Наталії Яковенко, що українці у XVI ст. жили у правовій державі?
4	<p>Тема 4. Культура України в епоху середньовіччя і раннього модерну (IX – XVII ст.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Культура Київської Русі (IX–XIII ст.). 2. Гуманістичний характер ренесансної європейської культури XIV–XVII ст. та культура епохи Відродження в Україні. 3. Релігійний чинник в Ренесансній культурі України: церковне і духовне життя України: Берестейська унія 1596 року. 4. Архітектура й образотворче мистецтво України XIV – першої половини XVII ст. 5. Ренесанс у мистецтві України <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ренесансна культура Європи і Україна: спільне і відмінне. 2. Українці в європейських університетах XIV–XVI ст. 3. Чому Берестейська унія 1596 року призвела до розколу у церковному житті українців?
5	<p>Тема 5. Українська революція 1648–1676 рр. Гетьманщина.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Причини, характер та рушійні сили Визвольної війни українського народу середини XVII ст. Сучасні концептуальні підходи щодо характеру, змісту та результатів війни як національної революції європейського масштабу. 2. Основні етапи Української Національної революції XVII ст. Богдан Хмельницький та його соціально-політичний портрет.

	<p>3. Утворення козацької держави. Її політико-адміністративний устрій, соціально-економічні засади, міжнародне становище.</p> <p>4. Політичне становище України у 60-80 рр XVII ст. «Руїна».</p> <p>5. Основні соціально-політичні результати Української Національної революції XVII ст.</p> <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <p>1. Річ Посполита стала політичним союзом Двох Народів, а не трьох. Чому Русь–Україна стала третім і «зайвим» членом цієї федеративної республіки?</p> <p>2. Наведіть аргументи на користь сучасних оцінок Визвольної війни українського народу XVII ст. як однієї із європейських революцій.</p> <p>3. Чому європейці в часи національно-визвольної війни XVII ст. називали українців «козацькою нацією»?</p>
6	<p>Тема 6. Українська культура Нового часу (кінець XVII – XIX ст.)</p> <p>1. Історичні умови розвитку та особливості культури Нового часу. Ідейно-естетичні засади європейського бароко. «Козацьке бароко».</p> <p>2. Українське національно-культурне відродження кінця XVIII – початку XIX ст.</p> <p>3. Розвиток української літератури.</p> <p>4. Архітектура та образотворче мистецтво України у другій половині XIX ст.</p> <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <p>1. У чому феномен культури українського (козацького) бароко?</p> <p>2. Виходячи із життєвих принципів та творчості Г. Сковороди прокоментуйте його епітафію «Світ ловив мене, та не спіймав».</p> <p>3. Чому період української освіти другої половини XVII–XVIII ст. вважають «Золотою добою» Києво-Могилянської академії?</p>
7	<p>Тема 7. Українська національна революція 1917–1921рр.</p> <p>1. Лютнева буржуазно-демократична революція у Росії та утворення Центральної Ради в Україні. Її внутрішня і зовнішня політика.</p> <p>2. Жовтнева соціалістична революція у Росії, проголошення радянської влади та утворення уряду. Політика більшовицької Росії щодо України.</p> <p>3. Відродження державності України. Проголошення УНР. Зовнішня і внутрішня політика УНР.</p> <p>4. Українська гетьманська держава П. Скоропадського: здобутки і втрати.</p> <p>5. УНР доби Директорії. Основні напрямки державної політики.</p> <p>6. Утворення ЗУНР. Об'єднання Західноукраїнської Народної республіки з Української Народною республікою. Причини поразки Української революції 1917–1921 рр.</p> <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <p>1. Яка причина поразки Української національної революції 1917–1921 рр.?</p> <p>2. Яке історичне значення визвольних змагань українського народу і спроб утвердження власної незалежної держави у 1917–1920 рр.</p>
8	<p>Тема 8. Українська РСР в умовах здійснення політики індустріалізації та колективізації</p> <p>1. Україна і утворення СРСР.</p> <p>2. Українська державність у період тоталітарно-репресивного режиму (1929–1938 рр).</p> <p>3. Сталінська політика «нового курсу» та її наслідки для українського народу.</p> <p>4. Голодомор 1932–1933 років: сучасні оцінки.</p> <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <p>1. Чому Україна стала співзасновником СРСР?</p> <p>2. Здобутки і втрати УРСР у складі СРСР.</p> <p>3. Чому голод 1932–1933 рр. був сталінським терором по відношенню до</p>

	українців?
9	<p>Тема 9. Україна на шляху до суверенітету та державної незалежності. Проголошення та розбудова української незалежної держави</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Курс на «перебудову» в СРСР. Згуртування демократичних сил в умовах перебудови навколо ідеї відновлення незалежності України. 2. Проголошення державного суверенітету та незалежності України. Утворення Співдружності незалежних держав. 3. Реорганізація та створення органів державної влади. Підготовка і прийняття Конституції України 28 червня 1996 року. 4. Міжнародне визнання незалежності України. Зовнішня і внутрішня політика України у 1991–2013 рр. 5. Курс на євроінтеграцію: здобутки і виклики для сучасної України. 6. Розвиток культури на початку ХХІ ст. <p style="text-align: center;"><i>Контрольні питання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. У чому причина переосмислення української традиції і європейського культурного простору у літературі, науці, ЗМІ, політиці з утвердженням незалежної України? 2. У чому секрет успіху України у справі визнання її незалежності і суверенітету на міжнародній арені? 3. Курс на інтеграцію з ЄС і НАТО: сучасні геополітичні виклики для України.

5. Завдання для самостійної роботи

	Теми	Денна форма
1	Предмет, завдання та філософсько-теоретичні засади курсу.	6
2	Витоки української історії та культури (IV тис. до н. е. – IX ст.).	6
3	Доба Київської Русі та Галицько-Волинської держави (X – XIV ст.).	6
4	Українські землі у складі іноземних держав. Українська культура Литовсько-Польської доби (друга пол. XIV – перша пол. XVII ст.).	6
5	Українське козацтво та культура українського бароко (XVII–XVIII ст.).	6
6	Історико-культурний розвиток на українських землях кінця XVIII – середини XIX ст.	6
7	Україна та українці на шляху національного відродження (друга половина XIX – перше двадцятиріччя XX ст.).	6
8	Україна у політичному просторі тоталітаризму та посттоталітаризму (20–80 рр. XX ст.).	6
9	Історико-культурні процеси в Україні в умовах незалежності (90-ті рр. XX – початок ХХІ ст.).	6
	Всього за курсом	54

Під час вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти виконують індивідуальне науково-дослідне завдання (**реферування літератури** з проблем історії України, **написання есе**), що є видами позааудиторної самостійної роботи здобувачів вищої освіти, використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни та є необхідною умовою формування підсумкової оцінки з дисципліни. Виконання індивідуального науково-дослідного завдання сприяє поглибленню та закріпленню теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти при прослуховуванні лекційного курсу та самостійному вивченню дисципліни.

Здобувачам вищої освіти пропонується здійснити **реферування літератури** чи **написати есе** на одну з тем, поданих нижче згідно з графіком захисту. Індивідуальне завдання оцінюється за такими критеріями: самостійність виконання; якість оформлення.

Критерії написання: обсяг: 5-7 сторінок друкованого тексту без титульного аркуша та списку використаних джерел (формат сторінки – А4; шрифт – Times New Roman; кегль – 14, міжрядковий інтервал – 1,5; береги: справа, зліва, зверху, знизу – 20 мм). Структура роботи: вступ (де здобувач вищої освіти формулює актуальність проблеми, мету власного дослідження та задачі її виконання), основна частина (має містити головні ідеї та факти, а також не менше двох-трьох аргументів на користь висловленої тези. Кожен аргумент має бути підтверджений не менш ніж двома конкретними історичними прикладами чи спиратися на історичні джерела, що дозволяють використати їх як основу для аргумента. Беручи до уваги різні позиції та точки зору, важливим є їх критичний аналіз, а також виявлення власного ставлення до досліджуваної проблеми); висновки (подається авторський аналіз зазначених проблем); список використаних джерел (має налічувати не менше 15 наукових джерел, у тому числі наукові статті, монографії); результат перевірки на антиплагіат. Есе може супроводжуватися наочністю: презентацією, інфографікою, відео, фото, географічними картами, малюнками, музикою, таблицями тощо.

Теми творчих робіт

1. Проблема етногенезу українців у вітчизняній та закордонній історіографії.
2. Наслідки тисячолітньої колонізації Північного Причорномор'я греками та римлянами для України.
3. Предслів'янське населення України, його матеріальна та духовна культура.
4. Перші письмові згадки про слов'ян: політичний устрій, побут, звичаї та традиції слов'ян за античними та арабськими джерелами.
5. Давні слов'яни на території українських земель.
6. Мова, писемність, освіта, наукові знання та література Київської Русі.
7. Розвиток освіти та науково-технічних знань в Україні в XIV – першій половині XVII ст.
8. Український Ренесанс кінця XVI – першої третини XVII століть та його особливості.
9. Діяльність братських шкіл в Україні.
10. Освіта та освіченість в середньовічній Україні.
11. Люблінська та Берестейська унії та їх культурні наслідки.
12. Ідеал людини доби бароко.
13. Внесок гетьмана Мазепи в розвиток української культури та мистецтва.
14. Києво-Могилянська академія та її роль в історії культури України.
15. Культурно-просвітницька діяльність Петра Могили.
16. Архітектурні шедеври Києва доби бароко або Архітектура Західної України доби бароко.
17. Іоанн Пінзель – митець світового рівня.
18. Поміщицькі маєтки у культурному ландшафті України XIX ст.
19. Українська мова та національна культура у XIX ст. Проблеми існування.
20. Українці у російській культурі XIX ст.
21. Місце та роль О. Довженка у світовому кінематографі.
22. Петриківський розпис: традиція та сучасність.
23. Сучасне українське мистецтво.

Реферат – це чітко структурована письмова робота, наявність плану посилань та списку літератури є обов'язковим. Виконується на аркушах А4 (шрифт Times New Roman 14, інтервал 1,5, поля 2, 2, 2, 1; нумерація сторінок обов'язкова) зшивається. Загальний

обсяг має бути не менше 12 сторінок і не більше 20 сторінок. Тематика міститься у програмі курсу.

Для підготовки реферату необхідне більш глибоке вивчення літератури, включаючи додаткову. Необхідно логічно й аргументовано викласти актуальність обраної теми, точки зору дослідників щодо досліджуваної проблеми, зробити самостійні висновки та з урахуванням сучасних вимог оформити науково-довідковий апарат. Реферат має продемонструвати знання і розуміння обраної студентами теми, а також відповідати вимогам наукової аргументації. Щодо досліджуваної тематики навчального курсу це означає, що в рефераті обов'язково слід показати рівень розробленості теми, при розкритті її посилатися на сучасну наукову дискусію з проблем методології політичної аналітики. Загалом написання реферату має підтвердити вміння студента самостійно: визначати наукову проблему; узагальнювати та аналізувати навчальну й наукову літературу; використовувати набуті в процесі навчання теоретико-методологічні знання й практичні навички в аналізі реальних політичних проблем

Теми рефератів для вибіркової самостійної роботи

1. Артикули Берестейської церковної унії.
2. Військове мистецтво запорозького козацтва.
3. Державний устрій Великого князівства Литовського у XIV–XVI ст.
4. Діяльність митрополита Петра Могили.
5. Запорозька Січ у системі міжнародних відносин наприкінці XVI – першій половині XVII ст.
6. Заснування Києво-Могилянської колегії.
7. Здобутки і втрати Люблінської унії.
8. Зовнішня торгівля України у XIV–XVI ст.
9. Княжий період в історії української державності.
10. Козацтво в класово-становій структурі Речі Посполитої у кінці XVI – першій половині XVII ст.
11. Концепції походження Київської Русі.
12. Литовсько-московські війни кінця XV – першої половини XVI ст.
13. Морські походи запорозьких козаків.
14. Образ козака в українському фольклорі.
15. Острозька слов'яно-латинська академія та її роль у становленні вищої освіти в Україні.
16. Перший східнослов'янський першодрукар Ф. Скорина та Україна.
17. Перші козацькі гетьмани.
18. Письменники-полемісти та їх вклад у становлення української національної свідомості.
19. Політико-адміністративний статус українських земель у складі Великого князівства Литовського.
20. Політико-адміністративний статус українських земель у складі Речі Посполитої.
21. Походження термінів «Русь», «Україна».
22. Прийняття християнства та його значення для подальшого розвитку України –Руси .
23. Причини та передумови Берестейської церковної унії.
24. Руські літописи як історичні джерела Історії Київської Русі.
25. С. Оріховський – український гуманіст епохи Відродження.
26. Сутність та значення феодальної роздробленості.
27. Українська символіка.
28. Український меценат та захисник православ'я В. К. Острозький.
29. Церква в Україні у XVI ст.: реформаційні течії.
30. Ю. Дрогобич – український вчений епохи Відродження.

31. Язичництво як світогляд русичів.
32. П. Калнишевський – останній кошовий Запорозької Січі.
33. Політичний портрет гетьмана І. Виговського.
34. Олешківська Січ.
35. Участь козацтва у російсько-турецьких війнах XVIII ст.
36. Нова Січ (1734–1775 рр.) та її роль у колонізації степової України.
37. Гетьман І. Мазепа у сучасній літературі.
38. Останній гетьман К. Г. Розумовський.
39. Козацтво і основні риси його політичної культури у XVI–XVII ст.
40. Чорноморське козацьке військо.

6. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є залік, який проводиться в усній формі. Робота здобувачів вищої освіти оцінюється за підсумками виконання основних видів завдань. Якщо здобувач вищої освіти не відвідував курс лекцій, семінарські заняття та не виконав контрольні заходи, а отже, не набрав необхідної кількості балів, то він, за рішенням кафедри, не допускається до складання заліку.

Питання для підготовки до заліку з дисципліни «Історія та культура України»

1. Місце курсу «Історія України» у системі гуманітарних наук.
2. Сучасний стан вітчизняної історичної науки та проблеми розробки національної моделі історії України.
3. Передумови утворення державності у східних слов'ян.
4. Київська Русь: соціально-економічний розвиток.
5. Державний устрій Київської Русі.
6. Феодальна роздробленість Русі: причини та наслідки.
7. Слов'янська доба в культурі українських земель.
8. Київської Русі. Вплив християнства на розвиток давньої культури.
9. Культура Київської Русі як синтез автохтонного язичництва та візантійського християнства.
10. Політичне розмежування земель Південно-Західної Русі наприкінці XIII – XIV ст. Південно-Західний, Західний та Північно-Східний політичні центри «збирання» руських земель.
11. Галицько-Волинська держава та її роль в історії українського народу.
12. Утворення Великого князівства Литовського як Західного політичного центру консолідації Русі.
13. Входження українських земель (Східної Волині, Поділля, Київщини, Чернігово-Сіверщини) до складу ВКЛ.
14. Політичний розвиток українських земель у складі Великого князівства Литовського (друга половина XIV – перша половина XVI ст.).
15. Українська духовна культура у добу Відродження та Реформації XIV–XVI ст. як складова загальноєвропейських культурних процесів.
16. Розвиток освіти XIV–XVI ст. Українські гуманісти.
17. Книгодрукування. Острозька Біблія.
18. Ідейні та естетичні засади бароко. Своєрідність формування українського бароко.
19. Розвиток освіти та науки у XVII–XVIII ст. «Золота доба» Києво-Могилянської академії.
20. Бароко в архітектурі та живописі України.

21. Люблінська унія 1569 року та перехід українських земель до складу Польщі. Здобутки і втрати Люблінської унії.
22. Виникнення та становлення козацького стану (друга половина XV ст. – перша половина XVI ст.).
23. Утворення Запорозької Січі. Політико-адміністративний та військовий устрій Січі.
24. Роль козацтва у національно-визвольній боротьбі українського народу кінця XVI – першої половини XVII ст.
25. Причини, характер та рушійні сили національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.
26. Сучасні концептуальні підходи щодо характеру, змісту та результатів національно-визвольної війни як революції європейського масштабу.
27. Основні етапи національно-визвольної війни. Богдан Хмельницький та його соціально-політичний портрет, оцінки в історіографії.
28. Утворення козацької держави у ході національно-визвольної війни.
29. Культура козацького «бароко».
30. Закінчення національно-визвольної війни та її основні соціально-політичні результати.
31. Російський централізм і українська автономія (кінець XVII – перша чверть XVIII ст.). Виступ гетьмана І. Мазепи проти Петра I та укладання українсько-шведського союзу проти Росії на умовах відродження незалежності Гетьманщини.
32. Конституція П. Орлика та її суспільно-політичне значення.
33. Ліквідація Козацької держави і Запорозької Січі у 1764–1775 рр.
34. Пристосування українського суспільства до імперського ладу з кінця XVIII ст.
35. Політико-адміністративний статус українських земель у складі Російської імперії в першій половині XIX ст.
36. Передумови (історичні та політичні) національного Відродження в середині XIX ст.
37. Слов'янофільство та українофільство (Кирило-Мефодіївське товариство).
38. Лютнева буржуазно-демократична революція у Росії та утворення Центральної Ради в Україні.
39. Внутрішня і зовнішня політика Центральної Ради.
40. Жовтнева соціалістична революція у Росії, проголошення радянської влади та утворення уряду. Політика більшовицької Росії щодо України.
41. Відродження державності України. Проголошення УНР. Зовнішня і внутрішня політика УНР.
42. Українська гетьманська держава П. Скоропадського: здобутки і втрати.
43. УНР доби Директорії. Основні напрямки державної політики.
44. Утворення ЗУНР. Об'єднання Західноукраїнської Народної республіки з Української Народною республікою.
45. Україна і утворення СРСР.
46. Україна у складі СРСР (1922–1929 рр.).
47. Політика: українізації і розвиток національних меншин у 1920-х рр.
48. Наступ тоталітаризму на українську культуру. «Розстріляне відродження».
49. Українська державність у період тоталітарно-репресивного режиму (1929–1938 рр). Сталінська політика «нового курсу» та її наслідки для українського народу.
50. Голодомор 1932–1933 років: сучасні оцінки.
51. Вхідження Західної України до складу УРСР.
52. Український національний рух у роки Другої Світової війни. Діяльність ОУН і УПА.
53. Курс на «перебудову» в СРСР. Згуртування демократичних сил в умовах перебудови навколо ідеї відновлення незалежності України.

54. Проголошення державного суверенітету та незалежності України. Утворення Співдружності незалежних держав.

55. Реорганізація та створення органів державної влади. Підготовка і прийняття Конституції України 28 червня 1996 року.

56. Міжнародне визнання незалежності України. Зовнішня і внутрішня політика незалежної України.

57. Нове осмислення української традиції і європейського культурного простору у літературі, науці, ЗМІ, політиці.

58. Російська агресія проти України: причини і наслідки.

59. Періодизація та принципи вивчення історії та культури України

60. Культура як цілісний компонент: її функції, структура та типологія.

2. Кожне питання у білеті оцінюється в 10 балів.

Приклад залікового білету

<u>ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ</u>	
<u>ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ</u>	
Рівень вищої освіти перший: <u>бакалаврський</u>	
Спеціальність 101 Екологія	
Семестр 2	
Навчальна дисципліна <u>«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»</u>	
ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № <u>0</u>	
1. Предмет і завдання курсу «Історія і культура України».	
2. Концепції походження Руської держави.	
3. Культура України у сучасний період.	
Затверджено на засіданні кафедри <u>історії</u>	
Протокол № _____ від _____ 20__ року	
Завідувач кафедри _____	<u>Міронова І. С.</u>
Екзаменатор _____	<u>Шевченко Н. В.</u>

7. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

Денна форма

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семінарські заняття	9 тем семінарських занять. Максимальна кількість балів на семінарі – 5 (9*5)	45
2	Індивідуальне завдання	Оцінювання: 20 балів – написання есе, 5 балів – захист	25
3	Залік	У кожному заліковому білеті по 3 питання. Кожне питання оцінюється по 10 балів.	30
	Всього		100

Опитування та виступи на семінарських заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння здобувачів вищої освіти самостійно опрацьовувати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 5 балів. Критеріями для оцінювання виступають:

5 балів виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- у повному обсязі (на 100 %) підготував семінарське заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему;
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) запитання, при цьому під час підготовки використав додаткову літературу, добре ознайомився з конспектом лекції;
- правильно (без помилок) виконав вправу чи завдання, обґрунтував хід власних думок.

3-4 бали виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 75 % семінарського заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему, але при цьому допустив неточності у формулюванні визначень, понять і явищ,
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки добре ознайомився з конспектом лекції, але не користувався додатковою літературою,
- загалом правильно виконав вправу чи завдання, допустивши 1-2 помилки, проте обґрунтував хід власних думок.

1-2 бали виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 50 % семінарського заняття, загалом розкрив поставлену перед ним проблему, але під час відповіді допустив низку помилок, або пропустив важливі факти, або не зміг пояснити сутність того чи іншого явища;
- дав неповну (часткову) відповідь на контрольне (-і) питання, що потребувало суттєвих доповнень чи коментарів з боку викладача чи інших здобувачів вищої освіти, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури, погано ознайомився з конспектом лекції;
- виконав вправу чи завдання зі значною кількістю помилок або неточностей, не зміг обґрунтувати (або частково обґрунтував) хід власних думок.

0 балів виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував семінарське заняття в обсязі, меншому за 25 %, відповідно до змісту не розкрив поставленої перед ним проблеми або відмовився відповідати;
- дав неправильну (нелогічну) відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури або відмовився відповідати;
- неправильно (зі значною кількістю помилок чи неточностей) виконав вправу чи завдання, не зміг пояснити хід виконання або зовсім не виконав вправи чи завдання.

Критеріями оцінювання самостійної роботи (індивідуально науково-дослідних робіт) виступають:

- повнота розкриття матеріалу (50 % оцінки);
- правильність застосування одержаних теоретичних знань на практиці (25 % оцінки);
- обґрунтованість висновків (25 % оцінки).

Критерії оцінювання індивідуально науково-дослідної роботи

- **20-25 балів** виставляється якщо виконані всі вимоги до написання есе; позначена проблема та обґрунтована її актуальність; зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему та логічно викладені авторські судження та оцінки; кожен аргумент підтверджений не менш ніж двома конкретними історичними прикладами чи спиратися на історичні джерела, що дозволяють використати їх як основу для аргументу; сформульовано висновки; тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотриманні вимоги до зовнішнього оформлення. Список використаних джерел налічує не менше 15 наукових

джерел, у тому числі наукові статті, монографії. Есе супроводжується наочністю: наприклад, презентацією, інфографікою, відео, фото, географічними картами, малюнками, музикою, таблицями тощо. Відсутність плагиату.

- **15-19 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені незначні недоліки. Зокрема, не витриманий обсяг есе; є упущення в оформленні.

- **10-14 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені значні недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність в судженнях, не витриманий обсяг есе; є упущення в оформленні.

- **5-9 балів** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до написання есе. Зокрема, тема висвітлена лише частково. Відсутній висновок.

- **1-4 бали** виставляється якщо є істотні відступи від вимог до написання есе. Зокрема, допущені фактичні помилки у змісті есе, відсутній висновок.

- **0 балів** виставляється, якщо тема есе не розкрита, виявляється істотне незрозуміння проблеми.

Критерії оцінювання заліку:

- **30 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагоженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо дані правильні, повні та глибокі відповіді на всі теоретичні питання відповідно до навчальної програми дисципліни, немає помилок у виконанні, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності;

- **25-29 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагоженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо здобувачем вищої освіти дані правильні, повні відповіді на всі теоретичні питання індивідуального завдання відповідно до навчальної програми дисципліни, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені незначні похибки при відповіді;

- **20-24 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти при твердому і досить повному знанні проблеми, відсутності характерних неточностей при відповідях на питання екзаменаційного білета та на поставлені додаткові питання, умінні в основному пов'язувати теоретичний матеріал з практичними завданнями, стоять в сучасних умовах, володінні понятійним апаратом, знанні основної літератури; якщо на запропоновані теоретичні питання дані правильні, але неповні відповіді; матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені несуттєві похибки або неточності у відповідях, допущена незначна помилка;

- **15-19 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при достатньому знанні навчального матеріалу, відсутності грубих помилок при відповідях на питання екзаменаційного білету, уміння підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, знанні основних понять та категорій; якщо відповіді на теоретичні питання в цілому правильні, але неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки, допущені одна – дві несуттєві помилки;

- **10-14 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання неповні, допущені неточності у формулюваннях та логічні похибки;

- **5-9 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при наявності грубих помилок у відповідях на теоретичні питання екзаменаційного білету, які свідчать про неправильне розуміння суті проблеми, невмінні підкріплювати теоретичні знання практичними

висновками, незнанні основного категоріального апарату, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу;

- **0-4 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

9. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1.	Історія української культури: навч. посібник / О.Ю. Павлова та ін. К.: Центр учбової літератури, 2017. 343 с.
2.	Історія української культури: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І.Я. Хома та ін. Вид-во Львівської політехніки, 2016. 351 с.
3.	Історія української культури: У 5 т. Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII століття / за ред. В.М. Даниленко. К.: Наук. думка, 2001. 848 с.
4.	Історія світової та української культури: підручник для вищ. навч. закл. / Греченко В.А. та ін. Літера ЛТД, 2017. 480 с.
5.	Історія української культури: У п'яти томах. Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII століття / В.М. Даниленко (гол. ред.). К.: Наук. думка, 2001. 848 с.
6.	Історія української культури / За ред. І. Крип'якевича. К.: Либідь, 2002. 656 с.
7.	Історія української та зарубіжної культури: Навчальний посібник / За ред. С. М. Клапчука. К.: Знання-Прес, 2018. 351 с.

8.	Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура. К.: Центр учбової літератури, 2015. 576 с.
9.	Лекції з історії світової та вітчизняної культури / за ред. А. Ярися, В. Мельника. Львів: Світ, 2017. 568 с.
10.	Попович М.В. Нарис історії культури України. К.: АртЕК, 2016. 728 с.
11.	Шевнюк О.Л. Українська та зарубіжна культура: навч. посібник. К.: Знання-Прес, 2017. 277 с.
12.	Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. К.: Знання, 2016. 413 с.
13.	Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник / В.М. Шейко, Л.Г. Тишевська. К.: Кондор, 2018. 264 с.

Додаткові:

1.	Абрамович С.Д. Церковне мистецтво. К.: Кондор, 2005. 208 с.
2.	Богуцький Ю.П. Стан та перспективи розвитку культури в Україні. К.: ДАКККіМ, 2004. 51 с.
3.	Вечерський В.В. Українські дерев'яні храми. К.: Наш час, 2007. 269 с.
4.	Горський В.С. Історія української філософії: курс лекцій. К.: Наукова думка, 1997. 286 с.
5.	Горський В.С. Філософія в українській культурі: методологія та історія. Філософські нариси. К.: Центр практичної філософії, 2001. 236 с.
6.	Жишкович В.І. Пластика Русі-України: Х – перша половина XIV століть. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. 240 с.
7.	Історія декоративного мистецтва України: У 5 т. Т. 1 Від найдавніших часів до пізнього середньовіччя / гол. ред. Г. Скрипник НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. К., 2010. 480 с.
8.	Історія України в особах: IX–XVIII століття / В. Замлинський та ін. К.: Україна, 1993. 396 с.
9.	Історія українського мистецтва: у п'яти томах. Т. 2: Мистецтво середніх віків / гол. ред. Г. Скрипник НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. К., 2010. 1296 с.
10.	Історія українського мистецтва: У п'яти томах. Т. 3: Мистецтво другої половини XVI – XVIII століття / гол. ред. Г. Скрипник НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. К., 2011. 1088 с.
11.	Корній Л.П. Історія української музики. Частина 1: Від найдавніших часів до середини XVIII століття. Київ-Харків-Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 1996. 314 с.
12.	Кривич Д.П. Українське мистецтво: Навч. посібн.: У 3 ч. Ч. 2. Львів: Світ, 2004. 268 с.
13.	Левченко М. Українська художня культура: навч. посібник. Херсон, 2009.
14.	Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. К.: АртЕК, 2001. 304 с.
15.	Макаров А. Світло українського бароко. К.: Мистецтво, 1994. 288 с.
16.	Макарчук С.А. Етнічна історія України: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 472 с.
17.	Михайлова Р. Д. Художня культура Галицько-Волинської Русі. К.: Слово, 2007. 490 с.
18.	Овсійчук В. Українське малярство Х–XVIII ст. Проблеми кольору. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. 344 с.
19.	Перкун В. Володимир Івасюк. К., 2013. 62 с.
20.	Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. К.: Майстерня Білецьких, 2007. 256 с.
21.	Русин М.Ю. Історія української філософії: навч. посібник. К.: ВПЦ «Київський

	університет», 2008. 591 с.
22.	Семчишин М. Тисяча років української культури. Короткий огляд історико-культурного процесу. КиївТоронто-Сідней, 1990.
23.	Степовик Д. Історія української ікони Х–ХХ століть. К.: Либідь, 2004. 442 с.
24.	Український іконопис XII – XIX ст. К.: Галерея, 2005. 256 с.
25.	Українська культура в європейському контексті / за ред. Ю.П. Богуцького. К.: Знання, 2007. 679 с.
26.	Уманцев С. Ф. Мистецтво давньої України. Історичний нарис. К.: Либідь, 2002. 328 с.
27.	Феномен Петра Могили: Біографія. Діяльність. Позиція / Климов В. та ін. К.: Дніпро, 1996. 270 с.
28.	Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії. К.: Вид дім «КМ Академія», 2003. 184 с.
29.	Художня культура України: навч. посібник / за заг. ред. Л.М. Масол. Х.: Ранок, 2010. 240 с.
30.	Чижевський Д.І. Історія української літератури. К.: Академія, 2008. 568 с.
31.	Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. К.: Знання, 2006. 341 с.
	<i>Електронні ресурси:</i>
1.	http://litopys.org.ua/
2.	http://pidruchniki.ws/kulturologiya/
3.	http://www.info-library.com.ua/books.html